

ANADOLU AĞIZLARINDA GÜZEL ADLANDIRMA ÖRNEKLERİ

Şerif Ali BOZKAPLAN*

ÖZET

Anadolu Ağızları Türkçe'nin her alanında olduğu gibi güzel adlandırma alanında da pek çok malzeme sunar. Güzel adlandırmanın en çok zenginlik gösterdiği alan hastalık adlarıdır. Türkiye Türkçesini geliştirmek, zenginleştirmek için Anadolu Ağızları verimli bir sahadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu ağızları, güzel adlandırma.

IN ANATOLIAN DIALECTS BEAUTIFUL NAMING EXAMPLES

ABSTRACT

In all areas of the Anatolian Mouths Turkish as many materials in the field offers good naming. Called the most beautiful of the area showing the richness of disease names. The Anatolian Mouths is an efficient field for Turkish develop, richness

Key Words : Anatolian mouths, euphemism

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Güzel adlandırma, kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayıdır.¹ Bu retim, her terim sözlüğünde yer almaz. Mesela Zeynep Korkmaz'ın terim sözlüğünde yoktur. Keza Vecihe Hatiboğlu'nun da. Mehmet Hengirmen Dilbilgisi ve Dilbilim Terimlerin Sözlüğü'nde "Anlamı ve çağrışımı korkulan, sevilmeyen, iğrenilen öğeler taşıyan sözcükler yerine, bu çağrışımları engelleyecek başkaca sözcüklerin kullanılması."² şeklinde tarif eder. Verdiği örnekler arasında *kanser*, *verem* gibi hastalıklar için *ince hastalık*; *ölmek* yerine *hayata gözlerini yummak* vardır.³ David Crystal da sözlüğünde *euphemism* için "nahış, utanç verici ve iğrenç manalar içeren anlatımlardan vazgeçip yerine dolaylı veya müphem ifadeleri kullanmaktır" diyerek *ölmek* yerine *geçmek*, *tuvalet* için ise *burun temizlemek* örneklerini verir.⁴

Anadolu ağızlarındaki güzel adlandırma örnekleri daha çok hastalık adları ile hayvan adlarında görülmektedir. Başka konularda da çok ilgi çekici örneklerine rastlamak mümkündür.

A. Hastalıklara Dair Güzel Adlandırmalar

adı batası: Köstebek de denilen çıban, kemik veremi, sıraca. DS., C. I, s. 65

adı batasıca: 1. Müzmin yara. 2. Oğlanlık da denilen ateşli bir çocuk hastalığı. DS., C. I, s. 66

adı bellisiz: Verem hastalığı. DS., C. I, s. 66

adı yaman: Bir çeşit yara. DS., C. I, s. 67

ağır engini: Nezle. DS., C. I, s. 91

ağ şış: 1. Üremi. 2. Şeker hastalığı. DS., C. I, s. 113

akarca: 1. Kemik veremi. 2. Bulaşıcı beyin hastalığı. 3. Daima akan çıban, sıraca, fistül. 4. Deri veremi, cüzam. 5. Bel soğukluğu. 6. Köstebek denilen bir hastalık. 7. Akıntılı ve öldürücü bir hayvan hastalığı. DS., C. I, s. 139

¹ Aksan, Doğan, Her Yönüyle Dil, TDK Yay., Ankara 1988, C. III, s. 99

² Hengirmen, Mehmet, Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara 1999, s. 199

³ Ağıs., s. 199

⁴ Crystal, David, An Encyclopedic Dictionary of Language & Languages, Blackwell Publishers, USA 1992, s. 128

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- akarcacık:** Küçük sivilce. DS., C. I, s. 139
- ak şiş:** Boyunda çıkan bulaşıcı bir çeşit çıban. DS., C. I, s. 162
- ak tutma:** Albümin hastalığı. DS., C. I, s. 163
- al basma:** Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması. DS., C. I, s. 207
- al gömlek:** 1. Kızıl hastalığı. 2. Kızamık, kızamıkçık. DS., C. I, s. 214
- al göynek:** Kurdeşen hastalığı. DS., C. I, s. 214
- alınmış:** Felçli, inme inmiş kimse. DS., C. I, s. 220
- alı fatma:** Öldürücü, ateşli bir hastalık. DS., C. I, s. 216
- ateş gömleği:** Kızıl hastalığı. DS., C. I, s. 367
- ateş pare:** Bir cilt hastalığı, yılancık. DS., C. I, s. 378
- ayığ:** Verem. DS., C. I, s. 417
- baba:** Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde) DS., C. II, s. 447
- bağa:** Boğazda deri altında olan şiş, guatr. DS., C. II, s. 472
- bakır basma:** 1. Vücudun yer yer kızarması ile beliren bir hastalık. 2. Dizlerden aşağıda çıkan yara. DS., C. II, s. 494
- basma:** Anjin. DS., C. II, s. 543
- basuk dili:** Kekeme kimse. DS., C. II, s. 549
- baş:** Çıban, yara. DS., C. II, s. 549
- batak:** Akciğer zarı iltihabı, satlıcan, zatülcenp. DS., C. II, s. 568
- bayılma:** Sara hastalığı. DS., C. II, s. 579
- bayram beyi:** Midesi bozulup geçirdikçe pis koku çıkaran kimse. DS., C. II, s. 584
- bayramcalık:** Mide ekşimesi. DS., C. II, s. 584
- beli gevşek:** Menisi çabuk gelen. DS., C. II, s. 617
- beli kara:** Koyun ve keçilerde görülen, hayvanın yemeden içmeden kesilmesine sebep olan bir çeşit hastalık. DS., C. II, s. 618
- bezgek:** Sıtma hastalığı. DS., C. II, s. 652
- boğaz kıstı:** Anjin hastalığı. DS., C. II, s. 727
- bozgun:** İshal. DS., C. II, s. 751
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- burgun:** İshal, dizanteri. DS., C. II, s. 798
- bükmece:** Belden aşağıda olan feiç hastalığı. DS., C. II, s. 818
- camra:** Şirpençe de denilen bir çıban. DS., C. III, s. 854
- cıbar:** Çiçek hastalığı. DS., C. III, s. 889
- cidirikli:** Dizanterili. DS., C. III, s. 961
- cin çarpması:** Sara hastalığı. DS., C. III, s. 976
- çakma:** Deri hastalığı, yara, çıban. DS., C. III, s. 1045
- çalgın:** Kötürüm, inmeli, sakat kimse. DS., C. III, s. 1052
- çarık kıkartmaz:** Kolera hastalığı. DS., C. III, s. 1081
- çengi yeli:** Romatizma hastalığı. DS., C. III, s. 1138
- engi:** 1. Felç. 2. Bademcik iltihabı. 3. Nezle. DS., C. V, s. 1753
- eser:** 1. Sara, 2. Delilik DS., C.V, s.1780
- eski hasır:** Kulunç hastalığı. DS., C.V, s.1784
- eşek gummas:** Kanser hastalığı. DS., C. V, s. 1789
- et yaran:** Daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama. DS., C. V, s. 1800
- gelincik:** 1. Verem. 2. Yılcık hastalığı. 3. Kalp hastalığı, 4. Böbrek hastalığı. 5. Lenfa düğümü. 6. Yüzdeki çıkan çıban. 7. Süt çocuklarında görülen öldürücü bir hastalık. 8. Arpacık denen göz hastalığı. DS., C. VI, s. 1980
- gıgı:** Boğazda olan şişlik, guatr. DS., C. VI, s. 2036
- gızdırma:** Sıtma hastalığı. DS., C. VI, s. 2070
- gicimik:** Uyuz hastalığı. DS., C. VI, s. 2071
- giciyik:** Ekzema hastalığı. DS., C. VI, s. 2073
- göğertme:** Kolera hastalığı. DS., C. VI, s. 2131
- gök öksürük:** Boğmaca öksürüğü. DS., C. VI, s. 2138
- gözenti:** Kara sevda denilen akıl hastalığı. DS., C. VI, s. 2180
- gözü akık:** Şaşı kimse. DS., C. VI, s. 2184
- guldur:** 1. Boğaz hastalığı, guatr. 2. Fıtık, fıtık hastalığı olan kişi. DS., C. VI, s. 2191
- güzel hastalık:** Verem. DS., C.VI, s. 2178
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- haraza:** Ciger hastalığı, öksürük. DS., C. VII, s. 2285
- haspa:** Tehlikeli çıban, yara. DS., C. VII, s. 2300
- hiclayık:** Boğmaca. DS., C. VII, s. 2356
- hıra:** Frengi çıbanı. DS., C. VII, s. 2368
- hicran:** İltihap. DS., C. VII, s. 2383
- ıgımık:** 1. İshal, dizanteri. 2. Peklik, kabızlık. DS., C. VII, s. 2456
- ıgımık memesi:** Basur hastalığı. DS., C. VII, s. 2456
- ısıtma:** Sıtma hastalığı. DS., C. VII, s. 2491
- ıssırgı:** Trachoma benzer bir göz hastalığı. DS., C. VII, s. 2493
- iç ağrısı:** 1. Dizanteri ya da kolera hastalığı. 2. Verem. DS., C. VII, s. 2503
- ilancık:** 1. Çıbana benzer bir yara, yılanlık. 2. Romatizma, siyatik. 3. Kemik veremi. DS., C. VII, s. 2517
- imik boğması:** Boğazın iç tarafında çıkan çıban. DS., C. VII, s. 2536
- ince ağrı:** 1. Verem hastalığı. 2. Kalp hastalığı. DS., C. VII, s. 2537
- issice:** Verem. DS., C. VII, s. 2559
- it ağrısı:** Köpek, at, vs. hayvanlarda görülen öldürücü bir çeşit hastalık. DS., C. VII, s. 2566
- it elli:** Felçli, çolak kimse. DS., C. VII, s. 2568
- kanlı balgam:** Dizanteri hastalığı. DS., C. VIII, s. 2625
- kara çıkın:** 1. Satlıcan hastalığı, zatülcenp. 2. Koyunlarda görülen bağırsak hastalığı. DS., C. VIII, s. 2641
- kara göndürme:** Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı. DS., C. VIII, s. 2643
- karakabarcık:** Şarbon hastalığı. DS., C. VIII, s. 2645
- kara mübarek:** Şirpençe hastalığı, kan çıbanı. DS., C. VIII, s. 2651
- kara salgın:** Dizlerdeki iskorpit hastalığı. DS., C. VIII, s. 2652
- kara sıkmacı:** Bir çocuk hastalığı. DS., C. VIII, s. 2652
- kara taban:** Hayvan ve insanlarda ayak altında olan iltihaplı yara. DS., C. VIII, s. 2653
- kara yatalık:** Tifo hastalığı. DS., C. VIII, s. 2654
- kaşıntı:** Uyuz hastalığı. DS., C. VIII, s. 2680

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- kazıklama:** Fıtık hastalığı. DS., C. VIII, s. 2712
- kazıklı huma:** Tetanos hastalığı. DS., C. VIII, s. 2712
- keçe baz:** Davarlarda olan akciğer hastalığı. DS., C. VIII, s. 2715
- kedi memesi (kedi daşağı, kedi biciğı):** Koltuk altında çıkan bir çeşit çıiban, köpek memesi. DS., C. VIII, s. 2717
- kel hastalık:** Verem. DS., C. VIII, s. 2732
- kıl başı:** 1. İnsanlarda parmak üzerinde çıkan yumruk büyüklüğünde bir çeşit çıiban. 2. Koyun ve keçilerin ayaklarında çıkan bir çeşit çıiban. DS., C. VIII, s. 2794
- kısma:** Menenjit hastalığı. DS., C. VIII, s. 2843
- kızıl avruv:** Kuş palazı, difteri. DS., C. VIII, s. 2863
- kızılca kurt:** Atlarda görülen öldürücü ve ateşli bir hastalık. DS., C. VIII, s. 2864
- kızılcaık:** Kızamık hastalığı. DS., C. VIII, s. 2864
- kızıl yara:** Şirpençe hastalığı. DS., C. VIII, s. 2867
- kızıl yel:** Albümin hastalığı. DS., C. VIII, s. 2867
- kızıl yürük:** Yılcık hastalığı. DS., C. VIII, s. 2867
- kibar hastalığı:** Cinsî sapıklık (erkeklerde). DS., C. VIII, s. 2869
- kirli paçavra:** Kolera hastalığı. DS., C. VIII, s. 2880
- konuk:** Bir çeşit göz hastalığı. DS., C. VIII, s. 2918
- köstü:** Yılcık hastalığı. DS., C. VIII, s. 2977
- kötüce:** Nezle. DS., C. VIII, s. 2982
- kötü yara:** Frengi hastalığı. DS., C. VIII, s. 2983
- kursaklı:** Boğazında ur olan kimse. DS., C. VIII, s. 3009
- kuru buru:** Dizanteri. DS., C. VIII, s. 3011
- kurudan :** Verem hastalığı. DS., C. VIII, s. 3011
- kuru gıcık:** Uyuz hastalığı. DS., C. VIII, s. 3011
- kuru yel:** Romatizma. DS., C. VIII, s. 3013
- kusağ:** Kolera hastalığı. DS., C. VIII, s. 3013
- kuş kuyruğı:** 1. Büyük çıiban. 2. Difteri. DS., C. VIII, s. 3016
- külleme:** Frengi hastalığı. DS., C. VIII, s. 3030
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Hastalıklara dair güzel adlandırma örnekleri arasında *adı batasıca* (kemik veremi), *adı bellisiz* (Verem), *adı yaman* (yara), *güzel hastalık* (Verem), *kara mübarek* (Şirpençe), *kibar hastalığı* (cinsî sapıklık) ve *kirli paçavra* (kolera) gibi çok karakteristik örnekler göze çarpmaktadır.

B. Hayvan Adlarına Dair Güzel Adlandırmalar

adı batasıca: 1. Yılan. 2. Akrep. 3. Domuz. DS., C. I, s. 66

adı kötü: Yengeç. DS., C. I, s. 66

adı yaman: 1. Ayı. 2. Domuz. DS., C. I, s. 67

ala baba: Akbaba. DS., C. I, s. 171

ala guzu: Kirpi. DS., C. I, s. 187

alıcı: Atmaca. DS., C. I, s. 215

allâsoğen: Kertenkele. DS., C. I, s. 224

altı boğumlu: Akrep. DS., C. I, s. 230

altın baş: Baykuş. DS., C. I, s. 231

andık: 1. Sırtlan. 2. Domuz. DS., C. I, s. 259

andır: Akrep. DS., C. I, s. 260

ankır hacı: Eşek. DS., C. I, s. 274

arap işi: Katır. DS., C. I, s. 299

arnavut: Dev. DS., C. I, s. 329

avanak: Sıpa. DS., C. I, s. 375

ay bagadur: Maymun. DS., C. I, s. 410

azılı: Kart, erkek yaban domuzu. DS., C. I, s. 439

bahta bakan: Bukalemun. DS., C. II, s. 488

bayguş: Baykuş. DS., C. II, s. 579

bici bici: Bit, pire. DS., C. II, s. 680

biryanlı kurt: Sırtlan. DS., C. II, s. 703

böce: Sırtlan. DS., C. II, s. 754

burun kapan: Bukalemun. DS., C. II, s. 803

canavar: Domuz. DS., C. III, s. 854

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- çalağan:** 1. Kartal. 2. Çaylak. DS., C. III, s. 1048
- çengel kuyruk:** Akrep. DS., C. III, s. 1137
- ebe kulağı:** Salyangoz. DS., C. V, s. 1653
- el öpen:** Kertenkele. DS., C. V, s. 1726
- eli büyük:** Ayı. DS., C. V, s. 1715
- emecen:** Kertenkele. DS., C. V, s. 1731
- eptes bozan:** Tenya, şerit. DS., C. V, s. 1764
- evran:** Büyük yılan, canavar. DS., C. V, s. 1813
- fasıl:** Ayı yavrusu. DS., C. V, s. 1838
- gara canavar:** Domuz. DS., C. VI, s. 1918
- gelin kadın:** Gelincik denen bir çeşit hayvan. DS., C. VI, s. 1981
- gelin öldüren arı:** Büyük eşek arısı. DS., C. VI, s. 1981
- goca oğlan:** Ayı. DS., C. VI, s. 2089
- gözsüz:** Köstebek. DS., C. VI, s. 2183
- hacı kuşu:** 1. Baykuş. 2. Kırlangıç. DS., C. VII, s. 2248
- hayırlı kuş:** Baykuş. DS., C. VII, s. 2317
- hilhili:** Atmaca. DS., C. VII, s. 2384
- ıfaklık:** Bit. DS., C. VII, s. 2455
- incir kurdu:** Sırtlan. DS., C. VII, s. 2539
- kafka küski:** Sırtlan. DS., C. VIII, s. 2592
- kaplukurba:** Kaplumbağa. DS., C. VIII, s. 2634
- kara böcü:** Domuz. DS., C. VIII, s. 2638
- kara kaçan:** Sıpa, eşek yavrusu. DS., C. VIII, s. 2645
- kara kuş:** 1. Kartal. 2. Çaylak. DS., C. VIII, s. 2648
- karanlık kuşu:** Yarasa. DS., C. VIII, s. 2651
- kara tırnak:** Atmaca. DS., C. VIII, s. 2653
- kehten bakan:** Domuz. DS., C. 2722
- koca kuş:** Kartal. DS., C. VIII, s. 2892
- koca oğlan:** Ayı. DS., C. VIII, s. 2892

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kör bağa kuş: Baykuş. DS., C. VIII, s. 2962

kör kuş: Baykuş. DS., C. VIII, s. 2969

kötü böcü: Akrep. DS., C. VIII, s. 2982

kötü hayvan: Domuz. DS., C. VIII, s. 2982

kuyruklu: Akrep. DS., C. VIII, s. 3020

Hayvanlara dair güzel adlandırma örnekleri *ala guzu* (kirpi), *altın baş* (baykuş), *andık* (sırtlan, domuz), *arnavut* (dev), *ay bagadur* (maymun), *gelin kadın* (gelincik), *hayırlı kuş* (baykuş), *kara böcü* (domuz), *kötü hayvan* (domuz) örnekleri dikkati çekmektedir.

C. Kadına Dair Düzel Adlandırmalar

Kadına dair güzel adlandırmalar iki kısımda karşımıza çıkmaktadır. İlki olumlu manada, ikincisi ise olumsuz manadadır. Yani ilkinde kadının hamileliği, evdeki hali gibi durumları dikkate alınmışken; diğesinde kötü yola düşmesi ile ilgili özellikleri göz önüne alınmıştır.

C.a. Ailenin Bir Ferdi Olarak Kadın

ayağı ağır(lı): Yüklü kadın. DS., C. I, s. 398 (2)

boyu güzel: Görümce. DS., C. II, s. 747

buyurgan: Kaynana. DS., C. II, s. 809

cici ana: Üvey anne. DS., C. III, s. 958

çorbacı: Kadın. DS., C. III, s. 1271

eksik etek: Kadın. DS., C. V, s. 1697

ev uşağı: Evin hanımı. DS., C. V, s. 1818

gan ayaklı: Kadın. DS., C. VI, s. 1909

gapı kızı: Hizmetçi. DS., C. VI, s. 1916

gara kütük: Evin yaşlısı, büyüğü. DS., C. VI, s. 1919

gargın: Gebe. DS., C. VI, s. 1924

gaşşık düşmanı: Karı, eş. DS., C. VI, s. 1934

gelin ana: Üvey anne. DS., C. VI, s. 1919

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- gelin kızı:** Görümce. DS., C. VI, s. 1981
gocana: Büyük anne. DS., C. VI, s. 2089
görme: Hizmetçi kız. DS., C. VI, s. 2162
gövdeli: Hamile. DS., C. VI, s. 2167
gümanlı: Gebe. DS., C. VI, s. 2221
kadın ana: Kaynana. DS., C. VIII, s. 2590
kadıncık: Görümce. DS., C. VIII, s. 2590
kan ayaklı: Kadın, kız, eksik etek. DS., C. VIII, s. 2619
kapı kızı: Besleme, hizmetçi kız. DS., C. VIII, s. 2633
kaşık düşmanı: Eş, kadın. DS., C. VIII, s. 2679
kel kiraz: Beceriksiz kız ya da kadın. DS., C. VIII, s. 2734
kısa ayak: Kadın. DS., C. VIII, s. 2839
kızlık: Üvey kız, manevî kız. DS., C. VIII, s. 2868
kül döken: Kadın, eş. DS., C. VIII, s. 3027

C. b. Bir Meta Olarak Kadın

- alaşa:** Kötü kadın, orospu, oynak, cilveli. DS., C. I, s. 199
aletse: Bakire olmayan kız. DS., C. I, s. 211
artık: Kızlığını gayrı meşru olarak kaybeden kız. DS., C. I, s. 334
ayağı dışarı: Fahişe, bozuk ahlaklı. DS., C. I, s. 398
ayakçı karısı: Kötü kadın. DS., C. I, s. 400
bandırmalı: Orospu, hafif meşrep kadın. DS., C. II, s. 519
bardel: Orospu, fahişe. DS., C. II, s. 530
başı boş: Dul kadın. DS., C. II, s. 558
başı dışarı: Evli olup da orospuluk yapan kadın. DS., C. II, s. 559
baştan çıkkın: Orospu. DS., C. II, s. 566
bazar avradı: Hafif meşrep kadın, aşüfte. DS., C. II, s. 586
bazlamaç: Kötü kadın. DS., C. II, s. 589
boydah: Kötü kadın. DS., C. II, s. 746

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- böcük:** Kötü kadın. DS., C. II, s. 757
- celep:** Boşanmış, dul kadın. DS., C. III, s. 878
- çapaklı:** Ahkaksız kadın. DS., C. III, s. 1073
- çaptırmış:** Sokak kadını. DS., C. III, s. 1079
- çatışmak:** Zina etmek. DS., C. III, s. 1091
- çatışkan:** Kötü kadın. DS., C. III, s. 1090
- çingir:** Fahişe. DS., C. III, s. 1228
- ekti:** Metres. DS., C. V, s. 1701
- ergi:** Fahişe. DS., C. V, s. 1768
- faşlak:** Kötü kadın. DS., C. V, s. 1839
- fık fık:** Fahişe, kötü kadın. DS., C. V, s. 1851
- galtak:** Ahlaksız kadın. DS., C. VI, s. 1904
- gapatma:** Metres. DS., C. VI, s. 1916
- gırmança:** Ahlaksız, kötü kadın. DS., C. VI, s. 2060
- götü gara:** Kötü ahlaklı kadın, fahişe. DS., C. VI, s. 2108
- güvende:** Kötü yola düşen kadın. DS., C. VI, s. 2240
- kattereli:** Oynak kadın. DS., C. VIII, s. 2685
- kaynaşık:** Yosma, oynak kadın. DS., C. VIII, s. 2705
- kılbık:** Oynak, hafif kadın. DS., C. VIII, s. 2794
- kımalı:** Ahlaksız (kadın). DS., C. VIII, s. 2805
- kırıklı:** Âşığı, dostu olan kadın. DS., C. VIII, s. 2825
- kır kızı:** Köylerde, kırlarda oynatılan kadın. DS., C. VIII, s. 2829
- köstek:** Yolsuz birleşmelere aracılık eden kadın. DS., C. VIII, s. 2976

Kadına dair güzel adlandırmaların müspet ve menfi iki yönünün olduğunu belirtmiştik. Ailenin bir ferdi olarak kadın cinsine yönelik tesmiyelerden *boyu güzel* (görümce), *cici ana* (üvey anne), *gövdeli* (hamile), *kapı kızı* (hizmetçi kız)'nın yanı sıra, bir meta olarak da kadının bu anlamda meseleye konu edildiğini görüyoruz. *Ayağı dışarı* (fahişe), *bazar avradı* (hafif meşrep kadın, aşüfte), *böcük* (kötü kadın), *kımalı* (ahlaksız kadın) gibi örnekler de kadının öteki yanını ifade etmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

D. Mahremiyete Dair Güzel Adlandırmalar

- ağız aşı:** Kadının tenasül organı, ferç. DS., C. I, s. 117
- akmık:** Atmık, sperma. DS., C. I, s. 159
- atak:** Meni, döl. DS., C. I, s. 365
- avdır:** Erkeklik organı. DS., C. I, s. 379
- bel:** Meni, sperma. DS., C. II, s. 605
- bilik:** Kadının cinsiyet organı. DS., C. II, s. 693
- billûr:** Erkeklik bezi: DS., C. II, s. 695
- bitik:** Ferç. DS., C. II, s. 711
- bobuş:** Erkeğin cinsiyet organı. DS., C. II, s. 715
- boduk:** Erkeklerin cinsiyet organı. DS., C. II, s. 722
- börek:** Kadının cinsiyet organı. DS., C. II, s. 769
- bülük:** Küçük erkek çocuklarının cinsiyet organı. DS., C. II, s. 821
- büzdüm:** Kuyruk sokumu, anüs. DS., C. II, s. 833
- büzzük:** Kıç, makat, anüs. DS., C. II, s. 835
- cabul:** Erkeğin cinsiyet organı. DS., C. III, s. 839
- cicik:** Meme. DS., C. III, s. 958
- cüce:** Çocuğun cinsiyet organı. DS., C. III, s. 1021
- çam çivisi:** Erkeklik organı. DS., C. III, s. 1064
- çocukluk:** Döl yatağı. DS., C. III, s. 1255
- emme:** Meme. DS., C. V, s. 1730
- finçik:** Cinsiyet organı. DS., C. V, s. 1853
- gül:** Meni. DS., C. VI, s. 2216
- ham ayva:** Yeni yetişmekte olan kızın göğsü. DS., C. VII, s. 2264
- haraba:** Erkeğin cinsiyet organı. DS., C. VII, s. 2282
- kapot:** Erkeklerin kullandığı, doğum önleyici naylon ya da lastik araç (prezervatif). DS., C. VIII, s. 2635
- kâse:** Dişilik organı (Kız çocukları için). DS., C. VIII, s. 2674
- kavuk:** Sidik torbası. DS., C. VIII, s. 2693
- kıl evi:** Göbeğin alt kısmı, mahrem yer. DS., C. VIII, s. 2796

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kını kınında: Cinsî münasebet durumunu ifade eder. DS., C. VIII, s. 2810

Mahremiyete dair güzel adlandırma örnekleri hakikaten bu ayıbı giderecek cinstendir. Mesela, *börek* (kadının cinsiyet uzvu), *çam çivisi* (erkeklik uzvu), *gül* (meni), *ham ayva* (yeni yetişmekte olan kız göğsü), *kıl evi* (mahrem yer) , vs.

E. Ölüme Dair Güzel Adlandırmalar

ağaç at: Tabut. DS., C. I, s. 79

alıcı: Azrail. DS., C. I, s. 215

ansızına uğramak: Birden bire ölmek. DS., C. I, s. 280

aralık iyisi: Ölmeden önce, geçici olarak iyileşen hasta, ölüm iyisi. DS., C. I, s. 297

avuşmak: Ölmek. DS., C. I, s. 396

bahar: Gusülhane. DS., C. II, s. 487

boyu batmak: Ölmek. DS., C. II, s. 747

can alıcı: Azrail. DS., C. III, s. 854

cimcik yemek: Öldürmek. DS., C. III, s. 971

çadır: Kefen. DS., C. III, s. 1032

gara yola getmek: Ölmek. DS., C. VI, s. 1921

geçinmek: Ölmek. DS., C. VI, s. 1962

gelmezine gitmek: Ölmek. DS., C. VI, s. 1984

gider gelmez: Ölüm. DS., C. VI, s. 2074

gölertmek: Öldürmek. DS., C. VI, s. 2144

gömeç: Mezar. DS., C. VI, s. 2148

gör: Mezarlık, mezar. DS., C. VI, s. 2157

haşhaş: Aile mezarlığı. DS., C. VII, s. 2302

hece taşı: Mezar taşı. DS., C. VII, s. 2325

hıdırlık: Mezarlık. DS., C. VII, s. 2357

kara babaya tutulmak: Çaresiz hastalığı tutulmak, ölmek. DS., C. VIII, s. 2637

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kara çıkın: Ölüm, kötü haber. DS., C. VIII, s. 2641

kara dam: Mezar. DS., C. VIII, s. 2641

kara deve: Ölüm, ecel. DS., C. VIII, s. 2642

kara yer: 1. Mezar. 2. Cehennem dibi. DS., C. VIII, s. 2655

kara yol: Ölüm. DS., C. VIII, s. 2655

kel: Mezar taşı. DS., C. VIII, s. 2724

kıkırda(t)mak: Öl(dür)mek. DS., C. VIII, s. 2791

kırmacını almak: Öldürmek, kökünü kazımak, sonunu almak. DS., C. VIII, s. 2833

kuru kan: Ölü. DS., C. VIII, s. 3011

Ölüm de hayatın bir parçasıdır. O, insan ömrünün son noktasıdır. Dolayısıyla onsuz bir son yoktur. Öyle olunca da her hatırlandığında bile yüzümüzü buruşturduğumuz, neşemizi bozan, keyfimizi kaçıran ölüm ve etrafındaki argumanlar hakkında Anadolu ağızlarındaki mesajlardan bazıları hakikaten birer deha ürünüdür: *ağaç at* (tabut), *bahar* (gusülhane), *çadır* (kefen), *gelmezine gitmek* (ölmek), *hece taşı* (mezar taşı), *kuru kan* (ölü) bunlardan bazılarıdır.

F. Hacete Dair Güzel Adlandırmalar

akıd: Sidik. DS., C. I, s. 150

akıdak: Lazımlık. DS., C. I, s. 150

be: Büyük abdest. DS., C. II, s. 589

boynu buruk : İnsan pisliği. DS., C. II, s. 746

çeşme: Yüz numara. DS., C. III, s. 1148

evdesthane: Hela, tuvalet. DS., C. V, s. 1802

ganere: Yüz numara. DS., C. VI, s. 1911

gebertü: İnsan dışkısı. DS., C. VI, s. 1956

goduk: Lazımlık, oturak. DS., C. VI, s. 2093

güllük: Yüz numara. DS., C. VI, s. 2220

havrız: Oturak, lazımlık. DS., C. VII, s. 2312

kenent: Ayak yolu, hela. DS., C. VIII, s. 2742

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kola: Ayak yolu, hela. DS., C. VIII, s. 2907

kul: Ayak yolu, hela. DS., C. VIII, s. 2993

kuşak çözmek: Ayak yoluna gitmek, işemek. DS., C. VIII, s. 3014

küllük: Ayak yolu, hela. DS., C. VIII, s. 3031

Def-i hacete dair güzel adlandırmalar da ilgi çekicidir: *Boynu buruk* (insan pisliği), *çeşme* (yüz numara), *güllük* (yüz numara), *kola* (ayak yolu), *kuşak çözmek* (ayak yoluna gitmek, vs.

G. Nesepsizliğe Dair Güzel Adlandırmalar

aralık dölü: Piç. DS., C. I, s. 297

başarda: Meşru olmayan çocuk, piç. DS., C. II, s. 566

bırakıntı: Piç. DS., C. II, s. 668

bulduk: Piç, bulunan çocuk. DS., C. II, s. 787

ekdi: 1. Yanaşma, piç, öksüz. 2. Yetim çocuk. DS., C. V, s. 1691

emeksiz: Üvey evlat, evlatlık. DS., C. V, s. 1732

evdik: Piç. DS., C. V, s. 1802

gırık: Babası belli olmayan çocuk, piç. DS., C. VI, s. 2057

göbel: Piç. DS., C. VI, s. 2114

handan: Babası belli olmayan, piç. DS., C. VII, s. 2272

haram: Piç. DS., C. VII, s. 2283

kırık dölü: Evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk. DS., C. VIII, s. 2824

kimdan: Evlilik dışı doğan çocuk. DS., C. VIII, s. 2872

Nesepsizlik, insaniyetin tedavi edemediği yaralarından biridir. Ne yazık ki sağlıklı olmayan bir neslin tohumları bu dairede de atılmaktadır. Hal böyle olunca bu konu ile alakalı bir takım güzel adlandırmalardan söz edilebilir: *aralık dölü* (piç), *bulduk* (piç), *handan* (babası belli olmayan, piç), *kırık dölü* (evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk), *kimdan* (evlilik dışı doğan çocuk), vs.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

H. Kişilik Özelliklerine Dair Güzel Adlandırmalar

attırgeç: Yalancı. DS., C. I, s. 373

babişsız: Evine sadık olmayan, hovarda. DS., C. II, s. 452

bağrı bütün: 1. Merhametsiz. 2. Acıya, kedere dayanıklı, geniş yürekli. 3. Sağlam yapılı. DS., C. II, s. 485

baş baş: Pezevenk. DS., C. II, s. 554

beyni delik: Akılsız, aptal. DS., C. II, s. 648

boğazı kara: Uğursuz kimse. DS., C. II, s. 727

böcekçi: Pezevenk. DS., C. II, s. 755

buçukçu: Pinti. DS., C. II, s. 777

çelebi: Homoseksüel erkek. DS., C. III, s. 1118

çifteli: Uğursuz kimse. DS., C. III, s. 1205

çorba çöpleyen: Ev işlerinde sık sık kadınların işlerine karışan erkek. DS., C. III, s. 1271

ekti: Pezevenk, yolsuz birleşmelere aracılık eden kimse. DS., C. V, s. 1701

evraksız: Namussuz, şerefsiz. DS., C. V, s. 1813

fosur: Homoseksüel erkek. DS., C. V, s. 1877

garaca: İftiracı kimse. DS., C. VI, s. 1918

gara yürekli: Kindar. DS., C. VI, s. 1921

gaz beyin: Akılsız kimse. DS., C. VI, s. 1953

gece kirpisi: Söz getirip götürən, dedikoducu. DS., C. VI, s. 1958

gidi: Ahlaksız, pezevenk. DS., C. VI, s. 2074

godoş: Ahlaksız adam, pezevenk. DS., C. VI, s. 2092

gotlez: Puşt, ibne. DS., C. VI, s. 2108

göz bayıcı: DS., C. VI, s. 2175

gözsüz: Utanmaz, arlanmaz. DS., C. VI, s. 2184

gücük: Zampara, çapkın. DS., C. VI, s. 2209

gümüş göz: Aç gözlü, para canlısı, cimri. DS., C. VI, s. 2224

hap hap: Geveze. DS., C. VII, s. 2279

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

- havıt:** Boşboğaz. DS., C. VII, s. 2311
- hos göt:** Tembel. DS., C. VII, s. 2415
- hoş amatçı:** Dalkavuk. DS., C. VII, s. 2416
- ibik:** Dedikoducu. DS., C. VII, s. 2502
- içgili:** Kindar. DS., C. VII, s. 2505
- içinden iğneli:** Hileci, sinsi. DS., C. VII, s. 2505
- kapaksız:** Görgüsüz, terbiyesiz. DS., C. VIII, s. 2629
- karnı geniş:** Hoşgörüsü olan. DS., C. VIII, s. 2666
- kılbız:** Sinsi kimse. DS., C. VIII, s. 2794
- kılçıklı:** Belalı. DS., C. VIII, s. 2794
- kıldak:** Kadınlarla arkadaşlıktan hoşlanan, kadınsı. DS., C. VIII, s. 2794
- kını kırık:** Eski çapkın. DS., C. VIII, s. 2810
- kıraç yılanı:** Kötülüğünden kokulan kimse. DS., C. VIII, s. 2814
- kıyımsız:** Cimri. DS., C. VIII, s. 2856
- koca boğazlı:** Obur. DS., C. VIII, s. 2891
- kopçası kırık:** Geveze, ağzı gevşek, sır saklamayan. DS., C. VIII, s. 2920
- kopçasız:** 1. İradesiz. 2. Beceriksiz. DS., C. VIII, s. 2920
- köçekçi:** Hoppa, dönek, kötü huylu. DS., C. VIII, s. 2947
- köpüklü:** Çabuk öfkelenen, küfürler savuran, sinirli kimse. DS., C. VIII, s. 2961

İnsanı insan yapan özelliklerin başında gelir kişilik. Bu özellikler belirler adeta hayattaki başarıyı. Bin bir türlü özelliklerin sahibidir insanoğlu. Kimi sinirlidir, kimi cimridir, kimi adam sen de cidir, kimi de... İşte bunlar için de Anadolu'lu güzel adlandırma yoluna baş vurmuştur: *babiçsiz* (evine sadık olmayan, hovarda), *çelebi* (homoseksüel erkek), *gümüüş göz* (aç gözlü, para canlısı), *köpüklü* (çabuk öfkelenen, sinirli kimse), vs.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

I. Meşguliyyete Dair Güzel Adlandırmalar

bacakçı: Geçimini hayvan alım satımında, hayvan başına aldığı ücretle temin eden kimse. DS., C. II, s. 456

boz yakalı: Çiftçi, köylü. DS., C. II, s. 753

boş adam: Hamal. DS., C. II, s. 743

celpci: Postacı. DS., C. III, s. 879

celebi: Hristiyan tüccar. DS., C. III, s. 1118

çırpıcı: Hırsız. DS., C. III, s. 1189

el bir: Casus. DS., C. V, s. 1704

eli çakır: Hırsız. DS., C. V, s. 1716

geçinti: Dilenci. DS., C. VI, s. 1963

gizci: Casus. DS., C. VI, s. 2086

göz açıcı: Yan kesici, hırsız. DS., C. VI, s. 2175

kara: Gece bekçisi, jandarma. DS., C. VIII, s. 2637

kabakçı: Vergi toplayan görevli. DS., C. VIII, s. 2578

karaca: Jandarma. DS., C. VIII, s. 2639

karacı: 1. Haydut. 2. İftiracı, kara süren. Ds., C. VIII, s. 2639

kara işçi: Gündelikçi, amele. DS., C. VIII, s. 2645

kara kulak: 1. Casus. 2. Ulak, elçi. DS., C. VIII, s. 2648

karamancı: Hırsız. DS., C. VIII, s. 2650

kellesi büyük: Memur. DS., C. VIII, s. 2734

kırlı: 1. Taşralı, köylü, yabancı. 2. İşçi. 3. Testici. DS., C. VIII, s. 2832

koca başı: Muhtar. DS., C. VIII, s. 2891

kol kıran: Dolandırıcı, düzmeci. DS., C. VIII, s. 2910

kol uşağı: Polis, inzibat memuru. DS., C. VIII, s. 2912

kökçü: 1. İşçi, ırgat. 2. Evlerde ağır işlerde çalıştırılan işçi kadın. DS., C. VIII, s. 2951

kulağı tozlu: Çiftçi, işçi. DS., C. VIII, s. 2993

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Meşguliyyete dair güzel adlandırma örnekleri arasında *çelebi* (hristiyan tüccar), *eli çakır* (hırsız), *kara kulak* (casus), *kellesi büyük* (memur), *kulağı tozlu* (çiftçi) sayılabilir.

İ. Diğer Güzel Adlandırma Örnekleri

- alaca:** Hapishane. DS., C. I, s. 175
Allâ emri: Deprem, zelzele. DS., C. I, s. 223
asık: Çingene. DS., C. I, s. 342
bardel hana: Genelev. DS., C. II, s. 530
bastırık: Hapishane. DS., C. II, s. 547
baş hapı: Aspirin. DS., C. II, s. 558
başka: Çingene. DS., C. II, s. 561
bozalak: Kel. DS., C. II, s. 749
buçuk: Çingene. DS., C. II, s. 777
cabar: Çingene. DS., C. III, s. 837
cansız at: Bisiklet. DS., C. III, s. 857
cin arabası: Bisiklet. DS., C. III, s. 974
çal baş: Kel. DS., C. III, s. 1050
çilli: Hapishane. DS., C. III, s. 1219
çöl etmek: Uykuda yatağı ıslatmak, işemek. DS., C. III, s. 1283
ek yok: Kimsesiz, yalnız, garip. DS., C. V, s. 1701
el arabası: Bisiklet. DS., C. V, s. 1702
el ayağa kavuşmak: Doğurmak. DS., C. V, s. 1703
el dutamağı: Rüşvet cinsinden hediye. DS., C. V, s. 1708
erişik: Cin, peri. DS., C. V, s. 1772
erişikli: Cin çarpmış. DS., C. V, s. 1775
eşek cenneti: Ceza evi. DS., C. V, s. 1789
fadılm: Çirkin. DS., C. V, s. 1831
gacı: Müslüman olmayan hacı. DS., C. VI, s. 1887
gavur elekçisi: Müslüman olmayan kimse. DS., C. VI, s. 1942

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

-
- gelelik:** Gayri müslümlerin ölüsü. DS., C. VI, s. 1973
- gelik su:** Sel. DS., C. VI, s. 1978
- gevik:** Rüşvet. DS., C. VI, s. 2011
- gezergi:** Çingene. DS., C. VI, s. 2022
- girinti:** İç güveyi. DS., C. VI, s. 2084
- gögleme:** DS., C. VI, s. 2131
- guru baş:** Çocuğu olmayan, kısır. DS., C. VI, s. 2201
- hedeme:** Enenmiş kimse, hadım. DS., C. VII, s. 2326
- hışım:** Sel. DS., C. VII, s. 2376
- hicaz yolu:** Saman yolu. DS., C. VII, s. 2383
- hoş gördü:** Bahşış. DS., C. VII, s. 2416
- ikili:** Ortak, kuma. DS., C. VII, s. 2514
- imam evi:** Kadınlara özgü cezaevi. DS., C. VII, s. 2533
- kabıklı:** Sünnetsiz erkek. DS., C. VIII, s. 2583
- kapama gecesi:** Gerdek gecesi. DS., C. VIII, s. 2630
- kapçıklı:** Sünnet olmamış erkek. DS., C. VIII, s. 2632
- kapı altı:** Polis ve jandarma karakolu. DS., C. VIII, s. 2633
- kara don:** Çocuğu olmayan kadın ya da erkek. DS., C. VIII, s. 2642
- kayran baş:** Kel. DS., C. VIII, s. 2707
- kel kız:** Kasırğa. DS., C. VIII, s. 2734
- kemiklik:** Genelev. DS., C. VIII, s. 2739
- kıdım:** Rüşvet. DS., C. VIII, s. 2787
- kır:** Saçsız, kel. DS., C. VIII, s. 2814
- koca karı tarhanası:** Küçük dolu. DS., C. VIII, s. 2892
- kol canlığı:** Mendil. DS., C. VIII, s. 2908
- kolluk:** Karakol. DS., C. VIII, s. 2911
- kor ocak:** Çocuksuz aile. DS., C. VIII, s. 2927
- kör ocak:** Çocuğu olmayan aile, çocuksuz aile. DS., C. VIII, s. 2967
- kuzu dişi:** Dolu. DS., C. VIII, s. 3022

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Bu kısımdaki örnekler arasında da gayet dikkat çekici olanları vardır: *Alaca* (hapishane), *cancız at* (bisiklet), *el dutamağı* (rüşvet), *hoş gördü* (bahşiş), *imam evi* (hapishane), *kör ocak* (çocuğu olmayan aile), *koca karı tarhanası* (küçük dolu), *kuzu dişi* (dolu), vs.

SONUÇ

Anadolu ağızlarının Türkçenin istikbâli için ne kadar önemli olduğunu bilmeyenimiz yoktur, sanırım. Bu durumun aşığı yukarı bir asırdır farkındadır Türkçe sevdalıları. O yüzden de yeri geldikçe ve gereği oldukça daima yüzlerini Anadolu'ya çevirmişlerdir. Çünkü kaynak orasıdır. Türkçeleştirme deseniz oradadır, Türkçeyi geliştirme dersiniz oradadır, Türkçeyi zenginleştirme dersiniz oradadır, velhasıl Türkçenin hayat membaı Anadolu Türkçesidir.

Güzel adlandırmalar bakımından da durum farklı değildir. Pek azımızın aklına gelebilecek deha mahsulü adlandırmalar Anadolu ağızlarının esrar perdesinin ardında gizlidir. Sadece VIII. Cilde kadar yapılan tarama çalışmalarından anlaşılmıştır ki güzel adlandırmalar yönünden de standart Türkçeye Anadolu'nun Türkçesinin verecekleri vardır. Hem de pek çok...

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil I- II-III cilt, TDK Yay. Ankara 1998
- CRYSTAL, David, An Encyclopedic Dictionary of Language&Languages, Blackwell Publishers, USA 1992
- Derleme Sözlüğü I-XII cilt. TDK Yay. Ankara 1963-82
- HENGİRMEN, Mehmet, Dilbilgisi ve Dilbilim Terimler Sözlüğü, Engin Yay. Ankara 1999

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*